

ЗАКЛАДИ ОСВІТИ МИКОЛАЄВА У 1932-1933 РОКАХ

Баковецька Ольга Олександрівна

д.і.н., доцент, в.о.професора

Миколаївська філія Київського національного

Університету культури і мистецтв

м. Миколаїв, Україна

Анотація: В статті розкриваються основні причини, хід і наслідки голоду 1932-1933 років для установ освіти на регіональному рівні. Визначено умови проживання студентів в гуртожитках, раціон і норми споживання їжі. Територіальні рамки дослідження - місто Миколаївська.

Ключові слова: голод, освіта, український народ, комуністична партія, план, смертність.

Голод 1932 – 1933 років є доведеним фактом геноциду українського народу. Нажаль архівні матеріали цього періоду збереглися в обмеженій кількості. Цьому є кілька пояснень. Початок 30-х років ХХ століття хронологічно співпадав ще з одним із проявів тоталітарного комуністичного режиму – репресіями проти мирного населення країни. Відповідно, публічне визнання голоду для будь-кого з громадян, було вкрай небезпечним. В архівних установах не збереглися окремі фонди саме цього періоду. Зокрема, відсутніми є справи за 1932-33 рр. фонду Облвно (Обласний відділ народної освіти), Миколаївської інспектури Наросвіти. Матеріали даного фонду, а це, насамперед, акти обстеження учбових закладів, листи, скарги, постанови, звіти, тобто вся інформація про стан освітніх установ і дітей які там навчалися, повинні були містити докази, що доводили факт голоду. Однак, попри все, частина документів збережена і дійшла до нашого часу.

Одним з найжахливіших проявів голоду в Україні стало питання виживання дітей – найбільш незахищеної частини суспільства. Метою даної роботи є спроба визначити умови в яких опинилися установи освіти в період голоду 1932-33 років на території Миколаєва. На основі архівних матеріалів розкрити рівень руйнації в системі освіти, методи боротьби із проявами голоду, наслідки штучного голоду для майбутнього української нації.

Від голоду страждали учні всіх навчальних закладів міста Миколаєва. В звіті директора Миколаївської школи міського кооперативного учнівства надається характеристика побутових умов і матеріального стану студентства даного навчального закладу: «... 1. Гуртожиток: курсанти з відривом від виробництва жили в гуртожитках Райспоживспілки і частина по квартирах. Треба зазначити, що Райспоживспілка не виконала своїх умов щодо обладнання гуртожитку. Там було холодно, шибки деякі забиті фанерою... 2. Харчування: ця справа проводилась в надзвичайно важких умовах. Фондів Облспоживспілка не виділила на курси... Курсантів зняли з хліба, увесь час відкріпляли з їдальні, нарешті довелося скоротити терміни навчання за рахунок збільшення кількості лекцій щодня... Нарешті відкрили при школі буфета для курсантів, але робкоопи не відпускають продуктів і тому з буфета пили один чай... 3. Фінансування курсів: взагалі треба зазначити, що гроші поступали не своєчасно, тому стипендію курсантам виплачували з великою затримкою, через що курсанти голодували. Надалі в таких умовах проводити курси ні в якому разі не можна. Треба, щоб гроші надходили вчасно».[1, арк. 1-3] Курсанти Миколаївського учбового комбінату громадського харчування, який 1 січня 1932 року було організовано на основі комбінату кооперативної освіти Вукоспілки і до якого з 16 травня 1932 входили технікум громадського харчування, планово-економічний факультет і ФЗН куховарів (школи фабрично-заводського навчання), відповідно до архівних документів, потерпали від нестачі харчування і кількомісячній затримці у виплаті стипендій. [2, арк. 13, 123, 133] На курсах колгоспних кадрів, відповідно до постанови Бюро Миколаївського Міськпарткому, також відзначався

неналежний рівень харчування: «...недодача обідів, систематична підміна продуктів і їх зменшення...». [3, арк.4]

В 20-30-х роках, з метою підтримки робітничої молоді, було створено товариство «Друзі дітей». У віданні цієї організації знаходились гуртожитки для учнів Рабфаків, також вони надавали матеріальну допомогу вихованцям дитячих будинків. Наприкінці 1932 року на утримання товариства було передано із підпорядкування Наросвіти гуртожиток імені К. Ворошилова. 23 лютого 1933 року складено акт обстеження гуртожитку, за яким: «...(мова про опочивальню дівчат) холодно, бруд, дівчата малі лежать по 2 на ліжках, вкриті матрацами, пальтами, різними ганчірками... кидається в очі повна безгосподарність, вікна в прохідних коридорах без скла, рами відчинені та б'ються на повітрі, двері відчинені, вітер гуляє, як в степу, меблі, які в опочивальнях дівчат поламані, забруднені, двір та відхідник в самому антисанітарному стані (описаний стан гуртожитку, нестача їжі, призвели наприкінці року до епідемії тифу серед його мешканців [4, арк. 39]). Всі підлітки, з яких 51 безробітні, нагадують по більшості «безпритульних з підвалу», обідрані, голодні, більшістю десь блукають на базарі, на залізниці та під елеватором збирають зерно, кукурудзу, не організоване будь-яке харчування. Вони повинні красти, аби придбати чека на обід. Особливо в тяжкому стані 18 дівчат, які прибули з дитмістечка №1. Вони всі безробітні. Їм не дали змоги закінчити школу і кинули на призволяще. Харчуються лише тим, що дають їм старші з милості... З цими підлітками майже неможливо вести розмову – сльози та тяжка апатичність, це вся відповідь на запитання...». [5, арк. 4] Доповнює цю картину заява студентів I курсу Рабфаку до центрального комітету «Допомоги дітям», які були вихованцями дитячих будинків і знаходились фактично на утриманні товариства. «Минулого року ми одержували допомогу від «Допомоги дітям» за вашим дозволом. Цього року нам відмовили в ній. Становище зараз в нас жахливе. Харчові продукти подорожчали на 95%, стипендії знизились на 5% і від неї залишається, не враховуючи пральних і дрібних витрат – 3 карбованці на місяць ...». [6, арк. 58]

У 1930 році було відкрито Миколаївський художній технікум. За дорученням Миколаївської інспектури Наросвіти бригада в складі т. Зуєва (Партосередок Наросвіти), т. Паталаха (Наросвіта), т. Бродського (спілка Робос), протягом 14-16 січня 1934 року провела обстеження технікуму на основі якого складено акт. В ньому надавалася характеристика фінансово-матеріальній частині закладу: «Бюджет технікуму за минулий 1933 рік не покривав повністю не тільки потреби установи в обладнанні приміщень й в поточному ремонті, але й в потребах поточного життя... Стипендіями забезпечено було студентів не на 55%, як це повинно бути, хоча потреба в них є набагато більшою, а на 44% (з 90 студентів, стипендіями були забезпечені лише 40). Розмір стипендії від 25 крб. в своїй мінімальній частині не спроможний покрити фактичних витрат, тому що годування студента на місяць (в день на обід студент витрачає 1 крб. 20 коп.) коштує 36 крб. Річний бюджет 1933 року замість 69000 крб. перетворився в 59500 крб., що ще в більшій мірі загостило скрутне становище технікуму... Гроші переказуються з великим запізненням. Так стипендії студентам було сплачено з запізненням на 4 місяці (липень-жовтень 1933 р.)...». [7, арк. 5-6]

Ситуація з Миколаївським педагогічним технікумом була ще більш загрозливою. Пов'язано це частково з тим, що технікум перевели до села Мішково-Погорілове, яке перебувало в ряду найбільш постраждалих від голоду населених пунктів. Від працівників навчального закладу, які разом із студентами знаходились на межі виживання, було підготовлено і направлено листа до правління ЗСК (з'єднання споживкооперації), миколаївської прокуратури, газети „Шлях індустріалізації”. Далі наводимо текст цього листа: „Миколаївський педагогічний технікум рішуче виступає проти бездушної системи повного ігнорування обов'язків, що покладено на ЗСК і що веде до загрози цілковитого розвалу життя технікуму... Півроку систематично не даючи законних студентських харчових норм правління ЗСК вперто намагається перетворити технікум на свого постачальника і жити за рахунок тих продуктів, що технікум у важкій боротьбі заготовив собі виключно, щоб покращити харчування студентів. Забезпечуючи доставку продуктів до міських учбових

закладів своїм транспортом, ЗСК сухо, по бюрократичному примушує для їдальні №3 цю роботу робити силами педтехнікуму, знаючи, що це завдання абсолютно не під силу технікуму, який перебуває в надзвичайно важких умовах в зв'язку з переїздом в нове абсолютно непристосоване для існування місце. Видаючи через свою неорганізованість продуктів лише на день, два – ЗСК примушував посилати коней за продуктами майже щодня. Це навантаження і доставка на катер, були великою болячкою для учбового закладу. Зараз, коли став катер, технікум рішуче відмовився від такої непосильної праці. Наслідком було відношення т. Епальмана правлінню ЗСК забезпечувати в Погоріловку доставку продуктів, але ЗСК своїх обіцянок не реалізує, катастрофа наближається...Дбаючи за покращення умов студентів і викладачів, технікум вніс аванс приміському господарству ЗСК – 3000 крб. на продукти студентству і 500 крб. грошей викладачів на продукти викладачам.

Складено було письмову умову, яку ЗСК виконати відмовився, зазначаючи, що виконання цієї умови ослабить ЗСК, і тому він не дає ні продуктів, ні грошей...

У місцевих організаціях просимо примусити правління ЗСК:

- 1.Негайно забезпечити їдальню №3 паливом.
- 2.Повернути техніку та продукти, що їх заготовлено ним для покращення харчування.
- 3.Припинити недодавання студентам харчових норм...
- 4.Зняти повністю з технікуму непосильний тягар доставки ним продуктів і хліба, та забезпечити роздачу хліба робітникам ЗСК.
- 5.Погасити продуктами борг ЗСК студколективу – 3000 крб. та викладачам – 500 крб.” [8, арк. 101]

Підтвердженням катастрофічної ситуації в педагогічному технікумі є списки і заяви студентів на отримання матеріальної допомоги на харчування. Розмір сум, про які просять студенти вражає, в більшості це 3 крб., і у виключних випадках 6 - 10 крб.

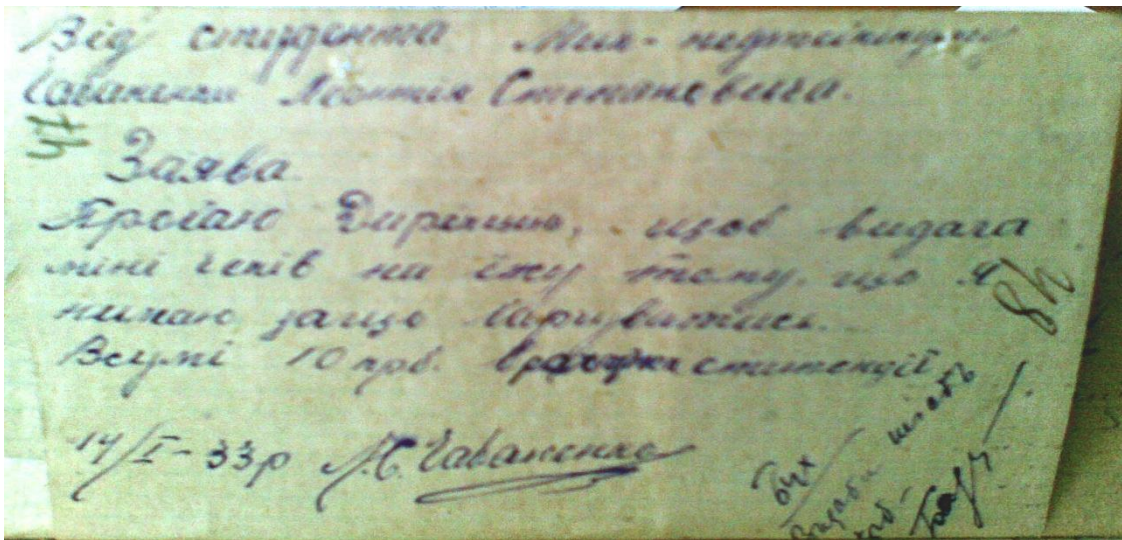

Фото 1. Заява студента про надання квитків на їжу

Але видавали не більше 3 крб. на студента (обід в студентській їдальні коштував 1 крб. 20 копійок). Тексти заяв були такими: „Прохаємо видати нам чеків за рахунок стипендії, тому що нам немає за що харчуватися”, „Цим прохаю Директора щоб мені дали чеків тому, що мені нічим харчуватися”. [9, арк. 51]

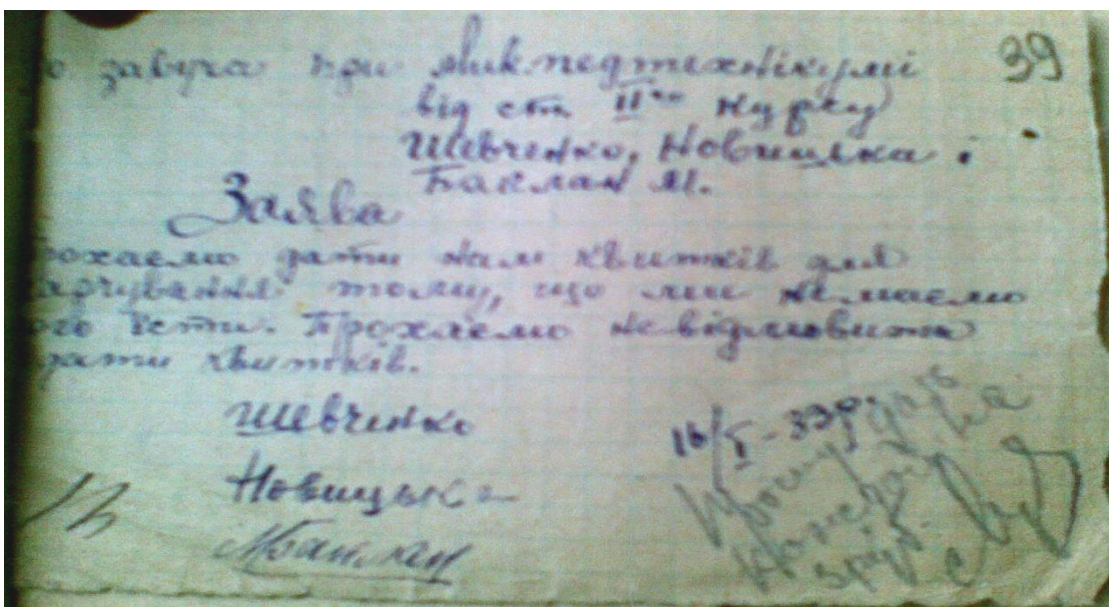

Фото 1. Заява студента про надання квитків на їжу

Загалом, в документах визначеного періоду і тематики, відбулися кардинальні зміни в порівнянні з матеріалами 20-х років. Подається мінімум інформації про реальний стан речей, лише загальні фрази: „заходи направлені на покращення матеріального побуту студентства”, „політико-моральний стан студентства характеризується невитриманістю”, „професура живе в дуже поганих помешканнях”, „негативно те, що професура стоїть цілими годинами в черзі за хлібом”, „матеріальний стан студентства дуже поганий”... І все ж, всупереч бажанню приховати свій злочин, владна комуністична партія допускала помилки, несвідомо залишаючи документальні свідчення, нехай навіть і непрямі. Загалом, освіта тих часів, зазнала нищівного удару, як і все суспільство. Молодь – майбутнє будь-якої нації – була скалічена пережитими стражданнями, і фізично, і духовно. Рани, що залишила після себе трагедія 30-х років ХХ століття на тлі українського суспільства, досі остаточно не загоїлися. Тільки всебічне об’єктивне вивчення проблеми та якісне інформування суспільства, допоможуть прискорити процес одужання нації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. Р-1177. Оп.1. Спр.18. Арк.21.
2. ДАМО. Ф. Р-1167. Оп.1. Спр.14. Арк. 135.
3. ДАМО. Ф. Р-1287. Оп.1. Спр.2. Арк. 30.
4. ДАМО. Ф. Р-1175. Оп.1. Спр.5. Арк. 58.
5. ДАМО. Ф. Р-1175. Оп.1. Спр.5. Арк. 58.
6. ДАМО. Ф. Р-1175. Оп.1. Спр.33. Арк. 125.
7. ДАМО. Ф. Р-1170. Оп.1. Спр.28. Арк. 21.
8. ДАМО Ф. Р-1210. Оп.1. Спр.24 Арк. 138.
9. ДАМО. Ф. Р-1210. Оп.1. Спр.80. Арк. 76.